

АРАБ ТИЛИ ГРАММАТИКАСИДА ФЕЪЛЛАР

Учинчи китоб

الأفعال في القواعد العربية

**Тошкент
«Yurist-media markazi» нашриёти
2013**

Тузувчи:
Анвар АҲМАД:

Тақризчилар:
Алибек РУСТАМОВ,
филология фанлари доктори, академик

Рашид ЗОҲИДОВ,
филология фанлари номзоди, ЎЗ МУ араб тили ўқитувчisi

Маслаҳатчи:
Носирхўжа ОРИФХЎЖАЕВ,
ТДШИ араб филологияси кафедраси мудири

Нашрга тайёрловчи:
Акмал НАЖМИДДИНОВ

*Китоб мактабгача ёшдаги ва бошланғич синф ўқувчилари билан
бир қаторда тил ўрганишни истаганлар учун мактабдан ташқари
қўлланма сифатида тавсия этилади. Китобнинг биринчи қисми
бўлмиш “Алифбе” қисмida ҳарфлар иштирокида сўзларни ўқиш,
ёдлаш ва содда жумлалар тузиш мақсад қилинган. Иккинчи қисми
бўлмиш “Ўқиш китоби”да эса ўқиш ва ёзишда керак бўладиган
дастлабки қоидалар берилди. Китобнинг учинчи қисми ушбу “Араб
грамматикасидаги феъллар” қисмida эса феъллар ҳақида
маълумот берилади.*

Сўз туркумлари

Уч ака-ука бўлган экан.

Уларнинг каттаси ҳеч тиниб-тинчимас, доим ҳаракатда, бирор иш билан машғул бўлар экан. Унинг исми **ФЕЪЛ** экан. Укалари акасидан "Нима қиласпсан?" деб сўрашса, "Мана бу дараҳтни кеча экдим, бугун суғоряпман, эртага тагини юмшатаман", деб ишлари ҳақида гапирав экан.

Экдим – زَرَعْتُ

Суғоряпман – أَرْوِي

Юмшатаман – سَاعْزِقُ

Ўртанчаси жуда билимдон бўлиб, атрофида юрган, турган ҳамма нарсанинг, ҳатто воқеа-ҳодисаларнинг ҳам номини билар экан. Унинг оти **ИСМ** экан. Ундан “Бу ким ёки нима?” деб сўрасангиз, “Бу акам, қўлидаги чепак, қуяётгани сув”, деб жавоб берар экан.

Сув – مَاء

Суғориш – إِرْوَاءُ

Акам – أَخْيَ

Чепак – دَلْوُ

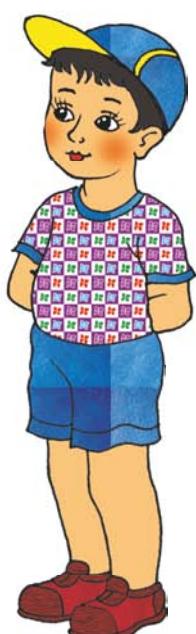
Кичигининг номи **ҲАРФ** экан. У: “Мен ҳам кўпгина сўзларни биламан лекин улар ёлғиз ҳолда маъно англатмайди. Акаларим айтган сўзлар ёнидагина маъно англатади”, дер экан.

Чепакда – في الدَّلْوِ

Сув билан – بِالْمَاءِ

Экмадим – مَا زَرَعْتُ

Суғормайман – لَا أَرْوِي

ФЕЪЛ иш-ҳаракатни билдириб, нима қилди? нима қиляпти? нима қилади? каби саволларга жавоб бўлади. Феълда учта шахс (мен,сен,у), сон (бирлик, иккилик, кўпллик), жинс (музаккар,муаннас), замон ўтган, ҳозирги ва келаси ҳамда майл (буйруқ, истак) бўлади.

Еяпти – يَاكُلْ

Куляпти – يَضْحِكُ

Ухляпти – نَنَامُ

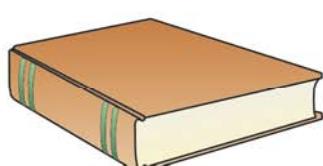
Исм – ким? нима? саволларига жавоб бўлиб, одамлар, жониворлар, атрофимиздаги предметлар, жой номлари, воқеа-ходисаларнинг номларини билдиради.

Бола – طِفْلٌ

Йўлбарс – بَرْ

Китоб – كِتَابٌ

Ёмғир – مَطَرٌ

Харф – ёлғиз ўзи маъно англатмай, феъл ёки исм ёнида тургандагина маъно англатадиган сўзлардир.

Каравотда

ухляпти – نَنَامُ عَلَى السَّرِيرِ

Айиқнинг

гули – الزَّهْرَةُ لِلْدُبِّ

Ўйнамади – مَا لَعِبَ

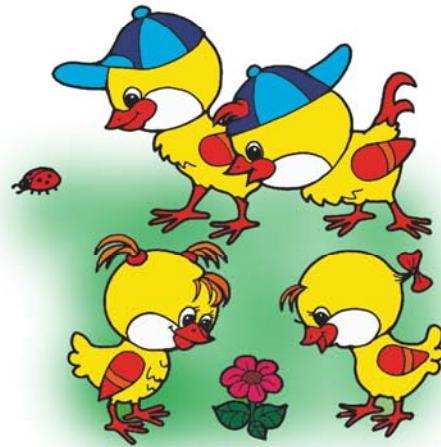

Вазифа

Қүйида берилған гаплардаги феъл, исм ва ҳарфларни алоҳида устунларга ажратиб ёзинг.

نَشَرَ الْقِنْلُوزُ الْخَشَبَ بِالْمَنْشَارِ
Күндүз ёғочни арра билан кесди.

الْكَتَاكِيتَ تَلْعَبُونَ
Жүжалар үйнашяпти.

فَرَسُ النَّهَرِ يَذْهَبُ إِلَى الْبَيْتِ
Бегемот уйга кетяпти.

السَّمَكُ يَسْبُحُ فِي الْمَاءِ

Балиқ сувда сузяпти.

الضَّفَدَعَانِ يَقْعُدَانِ عَلَى الْوَرَقِ

Икки құрбақа барг устида ўтирибди.

Эслаб қолинг!

Феълда қуидаги нарсалар бўлади:

1. Замон 3. Сон
2. Шахс 4. Жинс

1. Замон

Ўтган замон

مَاضِ

Еди – أَكَلُ

Ҳозирги замон

مُضَارِعُ

Еяпти – يَا كُلُّ

Келаси замон

مُضَارِعُ (مستقبل)

Ейди – سِيَّا كُلُّ

2. Шахс

I шахс – مُتَكَلِّمٌ

Мен – أَنَا

II шахс – مُخَاطِبٌ

Сен – أَنْتَ

III шахс – غَائِبٌ

у – هُوَ

3. Сон

Бирлик – مفرد

Иккилиқ – مُثْنَى

Кўплик – جَمْعٌ

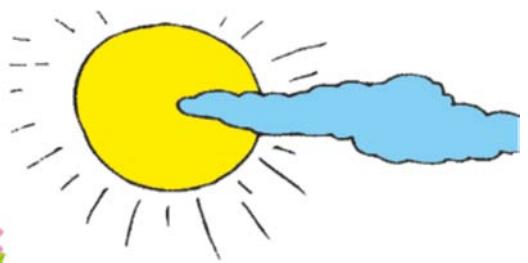
4. Жинс

Эркакларга хос – مُذَكَّرٌ

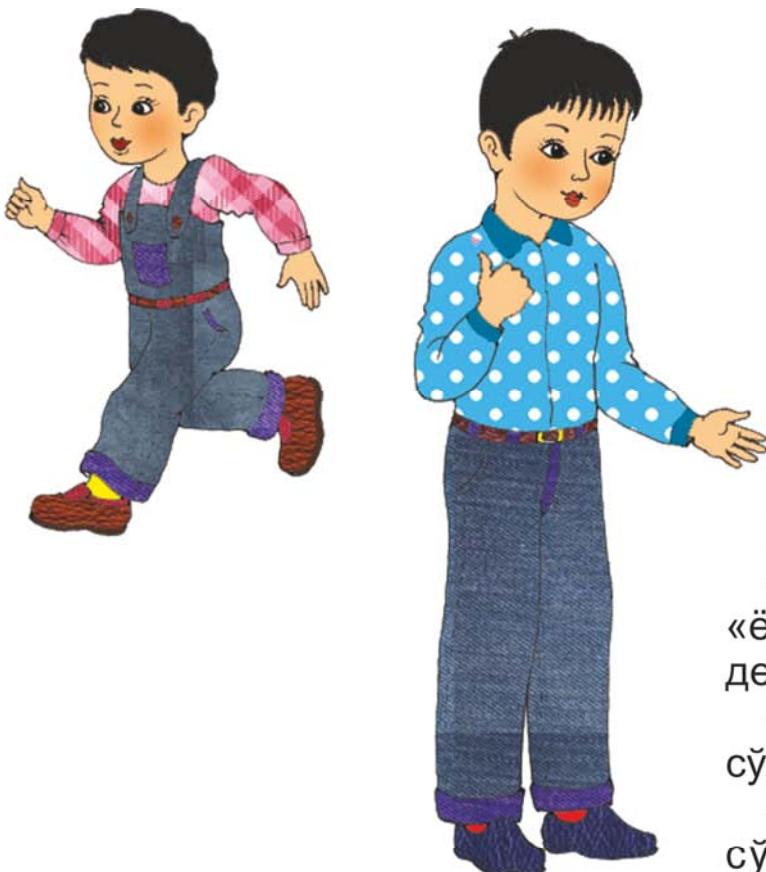

Аёлларга хос – مُؤْنَثٌ

Ўзак

Бир куни ўртанча ўғил акасига:

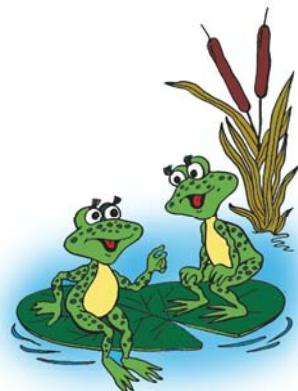
— Сиз қилаётган ишнинг номи «ёзмоқ», укамники эса «югуреш», дебди.

— Сен буни қандай биляпсан?” сўрабди акаси.

— Оддий, ҳаракатни ифодаловчи сўзнинг охирига -моқ ёки -иш қўшимчаси қўшилади, хосил бўлган сўз «ўзак» ёки «масдар» дейилади, дебди.

— Масдарни феълдан қандай фарқлаш мумкин? сўрабди акаси.

— Масдарда феълдаги каби замон, шахс, сон, жинс бўлмайди. Масдар худди дарахт танасига ўхшайди. Ундан етти хил феъл ва беш хил исм шохлар каби ўсив чиқади.

Феъл хиллари

Масдардан олинадиган феъллар етти хил бўлади:

1. Мозий - иш-ҳаракатнинг ўтган замонда бажарилганини билдиради.
2. Музореъ - иш-ҳаракатнинг ҳозирги замонда бажарилаётганини ёки келаси замонда бажарилишини билдиради.
3. Жаҳд - иш-ҳаракатнинг ўтган замонда бажарилмаганини билдиради.
4. Нафий - иш-ҳаракатнинг ҳозирги замонда бажарилмаётганини ёки келаси замонда бажарилмаслигини билдиради.
5. Амр ҳозир - иш-ҳаракатни бажаришга буйруқ маъносини билдиради.
6. Амр ғоиб - иш-ҳаракатни бажаришга буйруқ ва истак маъносини билдиради.
7. Наҳий - иш-ҳаракатни бажармасликка буйруқ (қайтариш) маъносини билдиради.

Ўтган
замон فَعْل ماضٍ

Еди – أَكَلَ

Ҳозирги-келаси
замон فَعْل مُضَارِعٍ

Еяпти-ейди – يَاكُلُ

Жаҳд فَعْل جَهْدٍ

Емади – لَمْ يَاكُلْ (ما أَكَلَ)

Нафий فَعْل نَفِي

Емаяпти-емайди – لَا يَاكُلُ

Амр فَعْل أمرٍ

Есин – يَاكُلُ

Наҳий فَعْل نَهِي

Емасин – لَا يَاكُلُ

Үтган замон феъли

فَعْلٌ مَاضٍ

	Бирлик – مفرد	Иккилик – مُثُنّى	Кўплик – جمع
غائب – مُنْكَرٌ	У ёзди – كَتَبَ	У иккиси ёзди – كَتَبَا	Улар ёздилар – كَتَبُوا
III шахс – مُؤْكِدٌ	Эркакпарга хос – مُنْكَرٌ	Аёлларга хос – مُؤْكِدٌ	Улар ёздилар – كَتَبُنَ
محاطب – مُنْكَرٌ	Сен ёздинг – كَتَبْتَ	Сиз иккингиз ёздингиз – كَتَبْتُهُمَا	Сизлар ёздингиз – كَتَبْتُهُمْ
II шахс – مُؤْكِدٌ	Эркакпарга хос – مُنْكَرٌ	Сиз иккингиз ёздингиз – كَتَبْتُهُمَا	Сизлар ёздингиз – كَتَبْتُهُنَّ
I шахс – مُنْكَلِمٌ	Аёлларга хос – مُؤْكِدٌ	Мен ёздим – كَتَبْتُ	Биз ёздик – كَتَبْنَا
	Мударраса + مُؤْكِدٌ		

Вазн

Янги сўз ясовчи ва сўз маъносини ўзгартиравчи қўшимчаларни ажратади олиш учун олимлар «вазн»ни ихтиро қилишибди. Сўзниг ўзак ҳарфлари учун ҳарфларини танлашибди. Бу ҳарфларнинг ҳаракатлари ўзак ҳарфларининг ҳаракатларига мосланибди. Қўшимча ҳарфларни эса ўз ҳолица қолдишибди. Масалан:

فَعَلَ - كَتَبَ فَعَلْتُ - كَتَبْتُ

Ўтган замон феъли ماضٍ

		Бирлик - مفرد	Иккилик - مثنى	Кўплик - جمّع
III шахс - غَائِبٌ	Эркакларга хос - مُذَكَّر	فَعَلَ	فَعَلَّا	فَعَلُوا
	Аёлларга хос - مُؤْنَثٌ	فَعَلْتَ	فَعَلَّاتَا	فَعَلَّنَ
II шахс - مُخَاطَبٌ	Эркакларга хос - مُذَكَّر	فَعَلْتَ	فَعَلَّتَمَا	فَعَلَّتُمْ
	Аёлларга хос - مُؤْنَثٌ	فَعَلْتَ	فَعَلَّتَمَا	فَعَلَّتُنَّ
I шахс - مُتَكَلِّمٌ		فَعَلْتُ		فَعَلَّنَا

Вазифа

Берилган гаплардаги ўтган замон феълларининг вазнини аниқлаб, дафтарингизга кўчириб ёзинг.

أَخَذَ الْوَلَدُ الْمَفْتَاحَ
Бола қалитни олди.

خَبَزْتُ الْفُطُورَاتِ
Сомсалар пиширдим.

Сен велосипедни миндинг.

أَنْتَ رَكَبْتَ الدَّرَاجَةَ

Хозирги ва келаси замон феъли

فِعْل مُضَارِع

	Бирлик – مفرد	Иккилик – مثنىٰ	Кўплик – جمع
غائب – مدل کر	У ёзяпти – يَكْتُبُ ёзади	У иккиси ёзяпти – يَكْتُبَانَ ёзади	Улар ёзяптилар – يَكْتُبُونَ ёзадилар
III шахс – موقت	У ёзяпти – تَكْتُبُ ёзади	У иккиси ёзяпти – تَكْتُبَانَ ёзади	Улар ёзяптилар – تَكْتُبِينَ ёзадилар
Эркакларга хос – Аëппарга хос	Сен ёзяпсан – تَكْتُبُ ёзасан	Сиз иккингиз ёзяпсиз – تَكْتُبَانَ ёзасиз	Сиз ёзяпсиз – تَكْتُبُونَ ёзасизлар
محاطб – مدل کر	Сен ёзяпсан – تَكْتُبِينَ ёзасан	Сиз иккингиз ёзяпсиз – تَكْتُبَانَ ёзасиз	Сиз ёзяпсиз – تَكْتُبِينَ ёзасизлар
II шахс – موقت	Аëппарга хос –		
I шахс – متكلم	Мен ёзяпман – أَكْتُبُ ёзаман		Биз ёзяпмиз – نَكْتُبُ ёзамиз

Ҳозирги-келаси замон феъли فِعْلُ مُضَارِعٌ

Ҳозирги-келаси замон феъли иш-ҳаракатнинг ҳозирги замонда ёки келаси замонда бажарилишини билдиради. Унинг қандай маънони англатаётгани гап мазмунига қараб аниқланади. Ҳозирги-келаси замон феъли ўтган замон феълига ҳарфларини қўшиш орқали ясалади.

Мабодо ҳозирги замон билан келаси замонни ажратиш керак бўлиб қолса, музореъ феъли олдига ҳарфи қўшилади. سیکتib - ёзади каби.

Ҳозирги-келаси замон феъли مُضَارِعٌ

		Бирлик – مفرد	Иккилик – مُشْتَى	Кўплик – جَمْعٌ
III шахс – غَائِبٌ	Эркакларга хос – مُذَكَّرٌ	يَفْعُلُ	يَفْعَلَانَ	يَفْعَلُونَ
	Аёлларга хос – مُؤْنَثٌ	تَفْعُلُ	تَفْعَلَانَ	تَفْعَلُنَ
II шахс – مُخَاطِبٌ	Эркакларга хос – مُذَكَّرٌ	تَفْعُلُ	تَفْعَلَانَ	تَفْعَلُونَ
	Аёлларга хос – مُؤْنَثٌ	تَفْعُلِينَ	تَفْعَلَانَ	تَفْعَلُنَ
I шахс – مُتَكَلِّمٌ		أَفْعُلُ		تَفْعُلُ

Вазифа

Берилган гаплардаги ҳозирги ва келаси замон феълларининг вазнини аниқлаб, дафтaringизга кўчириб ёзинг.

الْقَطْةُ تَقْعُدُ عَلَى الْكُرْسِيِّ
Мушук курсида ўтирибди..

الصَّيْبَةُ تَأْكُلُ الطَّعَامَ
Қизча овқатни ейди.

الْمَهْرَ يَرْكَضُ

Тойчоқ югурди.

نَحْنُ نَأْكُلُ الْخُبْزَ

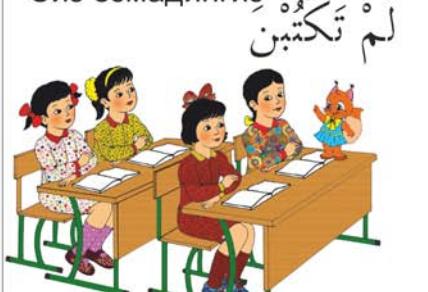
Биз нон еяпмиз.

Жаҳд феъли

(ўтган замон инкор феъли)

فعل جَحْد

	Бирлик – مفرد	Иккилик – مثنى	Кўплик – جمع
III шахс – غائب	У ёзмади – لَمْ يَكُتُبْ 	У иккиси ёзмади – لَمْ يَكُتُبَا 	Улар ёзмадилар – لَمْ يَكُتُبُوا
II шахс – مخاطب	У ёзмади – لَمْ تَكُتُبْ 	У иккиси ёзмади – لَمْ تَكُتُبَا 	Улар ёзмадилар – لَمْ يَكُتُبُنَّ
I шахс – متكلم	Сен ёзмадинг – لَمْ تَكُتُبْ 	Сиз иккингиз ёзмадингиз – لَمْ تَكُتُبَا 	Сиз ёзмадингиз – لَمْ تَكُتُبُوا
I шахс – متكلم	Сен ёзмадинг – لَمْ تَكُتُبِي 	Сиз иккингиз ёзмадингиз – لَمْ تَكُتُبَا 	Сиз ёзмадингиз – لَمْ تَكُتُبُنَّ
	Мен ёзмадим – لَمْ أَكُتُبْ 		Биз ёзмадик – لَمْ نَكُتُبْ

Жаҳд феъли فَعْلُ جَهْدٌ

Жаҳд феъли иш-ҳаракатнинг ўтган замонда бажарилмаганини билдиради. Жаҳд феълинин ясаш учун ўтган замон феъли олдига маъносидаги кўйилади. Феъллар охиридаги заммалар сукун қилинади, нунлар тушиб қолади. II ва III шахсмуаннас кўпликдаги нунлар узжойида қолади.

Жаҳд феъли فَعْلُ جَهْدٌ

		Бирлик – مفرد	Иккилик – مُثْنِي	Кўплик – جَمْعٌ
III шахс – غَائِبٌ	Эркакларга хос – مُذَكَّر	لَمْ يَفْعُلْ	لَمْ يَفْعُلْمَا	لَمْ يَفْعُلُوا
	Аёлларга хос – مُؤْنَثٌ	لَمْ تَفْعُلْ	لَمْ تَفْعُلْمَا	لَمْ يَفْعُلْنَ
II шахс – مُخَاطِبٌ	Эркакларга хос – مُذَكَّر	لَمْ تَفْعُلْ	لَمْ تَفْعُلْمَا	لَمْ تَفْعُلُوا
	Аёлларга хос – مُؤْنَثٌ	لَمْ تَفْعُلِي	لَمْ تَفْعُلْمَا	لَمْ تَفْعُلْنَ
I шахс – مُتَكَلِّمٌ	مُذَكَّر + مُؤْنَثٌ	لَمْ أَفْعُلْ		لَمْ تَفْعُلْ

Вазифа Берилган гаплардаги жаҳд феълларининг вазнини аниқлаб, дафтарингизга кўчириб ёзинг.

إِخْرَانِي لَمْ يَأْكُلُوا فُرْنِيَاتٍ

Ака-укаларим тортни ейишмади.

أَنْتَ لَمْ تَنْظُرِ إِلَيْشَارَةً

Сен ишорани кўрмадинг.

هَذَا الْفَرَسُ لَمْ يَرْكُضْ

Бу от югурмади.

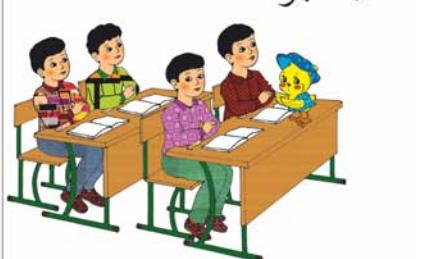
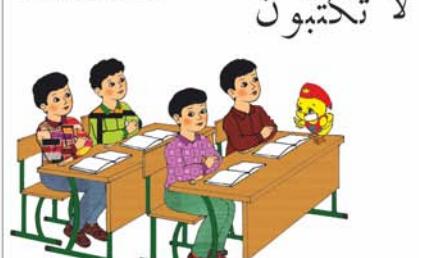

لَمْ آكُلْ هَذِهِ الْعَظِيمَةَ
Бу сукни ёмадим.

Нафий феъли

(келаси ва ҳозирги замон инкор феъли)

فَعْلُ نَفِي

	Бирлик – مفرد	Иккилик – مثني	Кўплик – جمع
غائب – مدلک	У ёзмаяпти, ёзмайди – لا يَكْتُبُ 	У иккиси ёзмаяпти, ёзмайди – لا يَكْتُبَانَ 	Улар ёзмаяптилар, ёзмайдилар – لا يَكْتُبُونَ
III шахс – موقوت	У ёзмаяпти, ёзмайди – لا تَكْتُبُ 	У иккиси ёзмаяпти, ёзмайди – لا تَكْتُبَانَ 	Улар ёзмаяптилар, ёзмайдилар – لا يَكْتُبُونَ
مخاطب – مدلک	Сен ёзмаяпсан, ёзмайсан – لا تَكْتُبُ 	Сиз иккингиз ёзмаяпсиз, ёзмайсиз – لا تَكْتُبَانَ 	Сиз ёзмаяпсиз, ёзмайсиз – لا تَكْتُبُونَ
II шахс – موقوت	Сен ёзмаяпсан, ёзмайсан – لا تَكْتُبَيْنَ 	Сиз иккингиз ёзмаяпсиз, ёзмайсиз – لا تَكْتُبَانَ 	Сиз ёзмаяпсиз, ёзмайсиз – لا تَكْتُبَيْنَ
I шахс – متكلم	Мен ёзмаяпман, ёзмайман – لا أَكْتُبُ 	Биз ёзмаяпмиз, ёзмаймиз – لا نَكْتُبُ 	

فَعْلُ نَفِي

Нафий феъли иш-ҳаракатнинг ҳозирги замонда бажарилмаётганини ва келаси замонда бажарилмаслигини билдиради. Нафий феълини ясаш учун ҳозирги замон мақсад қилинганида инкор маъносидаги **ما** ни қўшилади. Келаси замон мақсад қилинганида инкор маъносидаги **ла** ни қўшилади.

Нафий феъли فَعْلُ نَفِي

		Бирлик – مفرد	Иккилик – مثنىٰ	Кўплик – جمّع
III шахс – غَائِبٌ	Эркакларга хос – مُذَكَّر	لَا يَفْعُلُ	لَا يَفْعُلَانَ	لَا يَفْعُلُونَ
	Аёлларга хос – مُؤْنَثٌ	لَا تَفْعُلُ	لَا تَفْعُلَانَ	لَا يَفْعُلَنَّ
II шахс – خُاطَبٌ	Эркакларга хос – مُذَكَّر	لَا تَفْعُلُ	لَا تَفْعُلَانَ	لَا تَفْعُلُونَ
	Аёлларга хос – مُؤْنَثٌ	لَا تَفْعُلِينَ	لَا تَفْعُلَانَ	لَا تَفْعُلَنَّ
I шахс – مُتَكَلِّمٌ		لَا أَفْعُلُ		لَا نَفْعُلُ

Вазифа

Берилган гаплардаги нафий феълларининг вазнини аниқлаб, дафтaringизга кўчириб ёзинг.

ما يَسْقُطُ هَذَا التَّفَاحُ

Бу олма тушмаяпти.

هَذِهِ الْبَطْةُ لَا تَخْرُجُ مِنَ الْمَاءِ
Бу ўрдак сувдан чиқмайди.

لَا تَقْفُ هَذِهِ الْفَرَاسَاتُ

Бу капалаклар қўнмайди.

ما يَسْكُتُ هَذَا الدَّيْكُ

Бу хўроз жим бўлмаяпти.

Ломлик амр - أَمْرُ الْغَائِبِ - Истак майли

	Бирлик - مفرد	Иккилик - مثنى	Кўплик - جمع
غائب -	У ёзсин - لَيْكِتُّبْ 	У иккиси ёзсин - لَيْكِتُّبَيَا 	Улар ёзсинлар - لَيْكِتُّوبُوا
III шахс -	У ёзсин - لَتَكْتُبْ 	У иккиси ёзсин - لَتَكْتُبَيَا 	Улар ёзсинлар - لَيْكِتُّوبَنْ
I шахс -	Мен ёзай - لَأْكَتُّبْ 	Биз ёзайлик - لَنَكْتُبْ 	

Буйруқ майли -

Ломсиз амр - أَمْرُ الْحَاضِرِ

	Сен ёз - أَكْتُبْ	Сиз иккингиз ёзингиз - أُكْتَبَا	Сизлар ёзингиз - أُكْتَبُوا
مخاطب -	Сен ёз - أَكْتُبْ 	Сиз иккингиз ёзингиз - أُكْتَبَا 	Сизлар ёзингиз - أُكْتَبُوا
II шахс -	Сен ёз - أَكْتُبِي 	Сиз иккингиз ёзингиз - أُكْتَبَا 	Сизлар ёзингиз - أُكْتَبِنْ

Нахий феъли

فَعْلٌ نَّهِيٌّ

	Бирлик – مفرد	Иккилик – مثنى	Кўплик – جمع
I шахс – مخاطب	Сен ёзма – لا تكتب Мен کر – مذکور Эркакларга хос – مقتضى	Сиз иккингиз ёзмангиз – لا تكتبها Эркакларга хос – مقتضى	Сизлар ёзмангиз – لا تكتبوا
II шахс – مخاطب	Сен ёзма – لا تكتبی Мен کر – مذکور Аёлларга хос – مقتضى	Сиз иккингиз ёзмангиз – لا تكتبها Аёллارغا хос – مقتضى	Сизлар ёзмангиз – لا تكتبین
III шахс – غائب	У ёзмасин – لا يكتب Мен кр – مذکور Эркакларга хос – مقتضى	У иккиси ёзмасин – لا يكتبها Аёлларга хос – مقتضى	Улар ёзмасинлар – لا يكتبوا
IV шахс – غائب	У ёзмасин – لا يكتب Мен кр – مذکور Аёлларга хос – مقتضى	У иккиси ёзмасин – لا يكتبها Аёллارга хос – مقتضى	Улар ёзмасинлар – لا يكتبين
I шахс – مخاطب	Мен ёзмай – لا أكتب Мен кр + مقتضى		Биз ёзмайлик – لا نكتب

Рауи мөрд

مصدر	أمر	ماضي	مضارع	مصدر	أمر	ماضي	مضارع
مصدر	أمر	ماضي	مضارع	مصدر	أمر	ماضي	مضارع
دَرْجَةٌ	دَرْجَةٌ	دَرْجَةٌ	دَرْجَةٌ	فَعْلَةٌ	فَعْلَةٌ	فَعْلَةٌ	فَعْلَةٌ

مصدر	أمر	ماضي	مضارع	مصدر	أمر	ماضي	مضارع
تَدْرِجَةٌ	تَدْرِجَةٌ	تَدْرِجَةٌ	تَدْرِجَةٌ	يَنْتَهِيُ	يَنْتَهِيُ	يَنْتَهِيُ	يَنْتَهِيُ
اْفْسُورٌ	اْفْسُورٌ	اْفْسُورٌ	اْفْسُورٌ	اْفْعَلٌ	اْفْعَلٌ	اْفْعَلٌ	اْفْعَلٌ
اْفْسُورٌ	اْفْسُورٌ	اْفْسُورٌ	اْفْسُورٌ	يَنْقُصُ	يَنْقُصُ	يَنْقُصُ	يَنْقُصُ

Демак фөзллар аслий харфларнинг сони ва зоида харфлар кўшилган ёки кўшилмаганилиги эътибори билан тўрг боскичга акратилиди:

1) *Сулосий музкаррад* (кўшимчасиз учлик) каби.

2) *Сулосий мазийд* (кўшимчалик учлик) каби.

3) *Рубобий музкаррад* (кўшимchasiz тўртлик) каби.

4) *Рубобий мазид* (кўшимчалик тўртлик) каби.

Калимани мазид килиш учун саломониҳа даги харфлардан бирини киритиш билан ясалади. Сулосий музкаррад феллариининг масдари 50 дан ортиқ вазнда бўлиши кузатилган.

ثابتي مويد								Боб раками			
50 дан ортиқ				باب	ماضي	مضارع	أمر	باب	ماضي	مضارع	أمر
مصدر	مصدر	مصدر	مصدر	مصدر	مصدر	مصدر	مصدر	مصدر	مصدر	مصدر	مصدر
دَرْجَةٌ	دَرْجَةٌ	دَرْجَةٌ	دَرْجَةٌ	فَعْلَةٌ	فَعْلَةٌ	فَعْلَةٌ	فَعْلَةٌ	يَقْعُلُ	يَقْعُلُ	يَقْعُلُ	يَقْعُلُ
دَرْجَةٌ	دَرْجَةٌ	دَرْجَةٌ	دَرْجَةٌ	يَنْتَهِيُ	يَنْتَهِيُ	يَنْتَهِيُ	يَنْتَهِيُ	أَفْعَلٌ	أَفْعَلٌ	أَفْعَلٌ	أَفْعَلٌ
دَرْجَةٌ	دَرْجَةٌ	دَرْجَةٌ	دَرْجَةٌ	يَنْقُصُ	يَنْقُصُ	يَنْقُصُ	يَنْقُصُ	يَنْقُصُ	يَنْقُصُ	يَنْقُصُ	يَنْقُصُ
باب	ماضي	مضارع	أمر	باب	ماضي	مضارع	أمر	باب	ماضي	مضارع	أمر
باب	ماضي	مضارع	أمر	باب	ماضي	مضارع	أمر	باب	ماضي	مضارع	أمر

АҚСОМ

Бир бор экан бир йўқ экан уч оға-инилар бор экан. Учкови ҳам тузалмас касал экан. Биринчисининг исми “**вов**”, иккинчисиники, “**алиф**”, учинчисиники “**йой**” экан. Булар қайси дўстлари орасига қўшилмасин, уларга ҳам касалини юқтириб, муаммо туғдирап экан. Буларни учковини бир қилиб, **“вой”**, деб номланар экан.

Бир кишининг исми “**ақсом**” экан. Унинг еттита фарзанди бор экан. Биринчисининг исми “**саҳиҳ**” бўлиб, у соғлом экан. Иккинчисининг исми “**музоъаф**” бўлиб, у бир нарсани иккита кўрар экан. Учинчисининг исми “**мисол**” бўлиб, унинг бошида касаллик бор экан. Тўртинчисининг исми “**ажваф**” бўлиб, унинг қорнида касаллик бор экан. Бешинчисининг исми “**ноқис**” бўлиб, унинг оёғида касаллик бор экан. Олтинчисининг исми “**лафиғ**” бўлиб, унинг қорни ва оёғида касаллик бор экан. Еттинчисининг исми “**мултавий**” бўлиб, унинг боши ва оёғида касаллик бор экан.

БОБ АҚСОМЛАРИ

اللَّفِيفُ الْمُتَرْوَقُ (الْمُلْتَوِي)	اللَّفِيفُ الْمُقْرُونُ (الْلَّفِيفُ)	الْمُعْتَلُ الْأَمُّ (الثَّاقِصُ)	الْمُعْتَلُ الْعَيْنُ (الْأَجْوَفُ)	الْمُعْتَلُ الْقَاءُ (الْمِثَالُ)	الْمُضَعُفُ (الْمُضَاعِفُ)	السَّالِمُ (الصَّحِيقُ)	الْوَزْنُ	Рим ракамида
ثلاثي مجرد								
وَحْيٌ	رَوْيٌ	رَمَى	بَاعَ	وَثَبَ	فَرَّ	ضَرَبَ - يَضْرِبُ	1) فَعْلٌ - يَفْعُلُنَ	(I)
—	—	دَعَى	دَامَ	وَدَّ	رَدَّ	نَصَرَ - يَنْصُرُ	2) فَعْلٌ - يَفْعُلُنَ	
—	—	رَعَى	—	وَضَعَ	—	مَنَعَ - يَمْنُعُ	3) فَعْلٌ - يَفْعُلُنَ	
وَجَيَ - يَوْجِي	فَوَيٍّ	خَشِيَّ	خَافَ	وَضَرَ	عَضَّ	حَمَدَ - يَحْمُدُ	4) فَعِلٌ - يَفْعُلُنَ	
وَلَيَ	—	—	—	وَرَثَ	—	تَعَمَّ - يَتَعْمَمُ	5) فَعِلٌ - يَفْعُلُنَ	
—	—	رَخْوَ	طَالَ	وَقْعَ	حَبَّ	شَرَفٌ - يَشْرُفُ	6) فَعِلٌ - يَفْعُلُنَ	

ثلاثي مزيد

وَقِيٌّ	سَوَّى	رَبِّيٌّ	صَوْبَ	وَحْدَةٌ	جَدَّدَ	صَرَخَ - يُصَرَّخُ	1) فَعَلَ - يُفَعِّلُ	(II)
وَالْمَلِيٌّ	ذَاوِي	حَابِيٌّ	جَابَوبَ	وَاطِبَ	حَابَ	سَافِرَ - يُسَافِرُ	2) فَاعِلَ - يُفَاعِلُ	(III)
أُوصَىٰ	أَرْزُوٰي	أَهْدَىٰ	أَقَامَ	أَوْجَبَ	أَحْبَتَ	أَكْرَمَ - يُكْرَمُ	3) أَفْعَلَ - يُفَعِّلُ	(IV)
تَوَقَّىٰ	تَرْزُوٰي	تَفَضَّىٰ	تَصَوَّرَ	تَوَرَّدَ	تَجَدَّدَ	تَفَصَّحَ - يُتَفَصَّحُ	4) تَفَعَّلَ - يُتَفَعِّلُ	(V)
تَوَارِىٰ	تَنَادِيٰ	تَصَابَىٰ	تَرَايَدَ	تَوَارَثَ	تَصَامَّ	تَنَادِرَكَ - يُتَنَادِرُكَ	5) تَفَاعَلَ - يُتَفَاعِلُ	(VI)
—	إِنْزُوٰي	إِنْجَلِيٰ	إِنْقَادَ	—	إِنْفَضَّ	إِنْسَحَبَ - يُنَسَّحِبُ	6) إِنْفَعَلَ - يُنَفَعِلُ	(VII)
إِتَّقَىٰ	إِحْتَوَىٰ	إِخْتَفَىٰ	إِفْتَاتَ	إِنْطَصَحَ	إِحْتَجَجَ	إِحْتَسَبَ - يُخَتَّسِبُ	7) إِفْتَعَلَ - يُفَتَّعِلُ	(VIII)
—	—	إِرْعَوَىٰ	إِسْوَدَ	—	—	إِحْمَرَ - يُخَمِّرُ	8) إِفْعَلَ - يُفَعِّلُ	(IX)
إِسْتَوْفَىٰ	إِسْتَهْوَىٰ	إِسْتَهْدَىٰ	إِسْتَبَاعَ	إِسْتَوْجَبَ	إِسْتَحَبَ	إِسْتَخْرَجَ - يُسَتَّخِرُجُ	9) إِسْتَفَعَلَ - يُسَتَّفَعِلُ	(X)
—	—	—	إِسْوَادَ	—	—	إِحْمَارَ - يُخَمَّارُ	10) إِفْعَالَ - يُفَعَّالُ	*
—	—	إِغْرُورَىٰ	—	—	—	إِخْدَوَدَبَ - يُخَدَّوِدُبُ	11) إِفْعَوَلَ - يُفَعَّوِلُ	*
—	—	—	—	—	—	إِجْلَوَرَ - يُجَلَّوِرُ	12) إِفْعَوَلَ - يُفَعَّوِلُ	*

رابعي مجرد

—	صَوْضَىٰ	قَلْسَىٰ	جَوْرَبَ	وَسْوَسَ	صَرْصَرَ	دَخْرَجَ - يُدَخِّرِجُ	1) فَعَلَ - يُفَعِّلُ	*
رابعي مزيد								
—	—	تَقْلَسَىٰ	تَجْوَرَبَ	—	تَصْلَصَلَ	تَدَخْرَجَ - يُتَدَخِّرِجُ	1) تَفَعَّلَ - يُتَفَعِّلُ	*
—	—	—	—	—	—	ابْرَنْشَقَ - يُبَرَّنْشِقُ	2) افْعَنَلَ - يُفَعِّنِلُ	*
—	—	—	—	—	—	إِقْسَعَرَ - يُقَسِّعِرُ	3) افْعَلَ - يُفَعِّلُ	*

Масдардан чиқарыб олинган феъл етти хил бўлади, деб юқорида ўтдик.
Масдардан чиқарыб олинадиган исм эса беш хил бўлишини қуидаги сатрларда ўрганамиз. Улар:

- Исми фоил – иш ҳаракатни бажарувчисини билдиради.
- Исми мафъул – бажарилмиш нарса ёки кимсани билдиради.
- Исми замон ва макон – иш бажариладиган вақт ва жой.
- Исми олат – иш бажарувчи ускуна номи.
- Исми тафзил – ортиқроқ иш бажарувчи.

قَامَ (يَقْوُمُ)

مَشَى (يَمْشِي)

رَكَضَ (يَرْكُضُ)

ذَاكِرَ (يَذَاكِرُ)

دَرَسَ (يُدَرِّسُ)

عَلَمَ (يُعَلِّمُ)

فَحْصَ (يَفْحَصُ)

نَشَرَ (يَنْشُرُ)

صَاحَ (يَصِيحُ)

قَاسَ (يَقِيسُ)

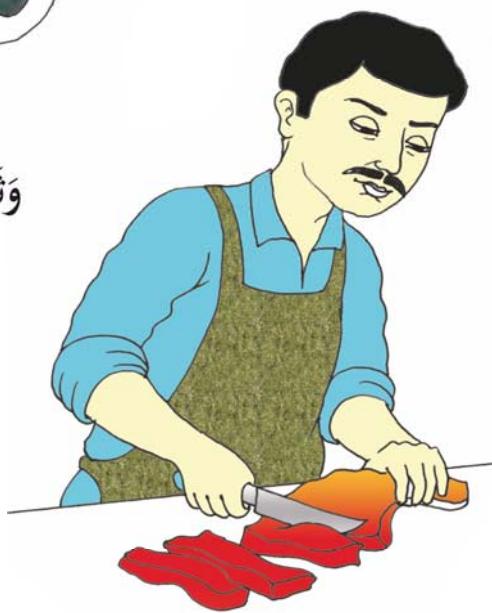
قصَ (يَقْصُ)

صَرَخَ (يَصْرُخُ)

ضَرَبَ (يَضْرِبُ)

وَثَبَ (يَثْبُتُ)، قَفَزَ (يَقْفِزُ)

فَرَمَ (يَفْرِمُ)

قَطَعَ (يَقْطَعُ)

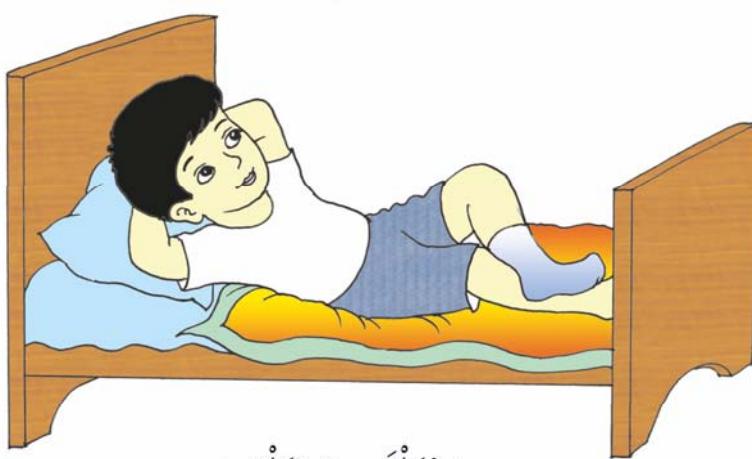
إِحْتَطَبَ (يَهْتَطِبُ)

شَرَبَ (يَشْرَبُ)

نَامَ (يَنَامُ)

إِسْتَلْقَى (يَسْتَلْقِي)

سَمِعَ (يَسْمَعُ)

شَاهِدَ (يُشَاهِدُ)

عَرَضَ (يَعْرِضُ)

أَعْطَى (يُعْطِي)
قَدَّمَ (يُقَدِّمُ)

رَتَّبَ (يُرَتِّبُ)

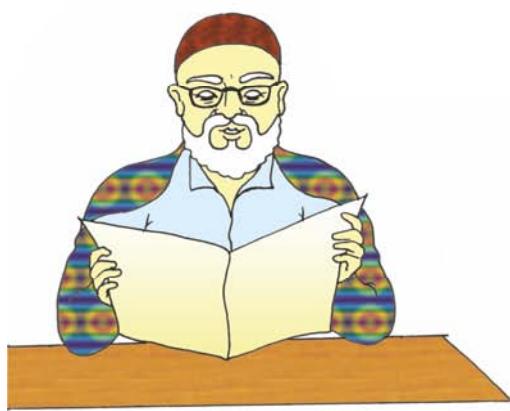
كَسَ (يَكْنُسُ)

صَبَّ (يَصْبُّ)

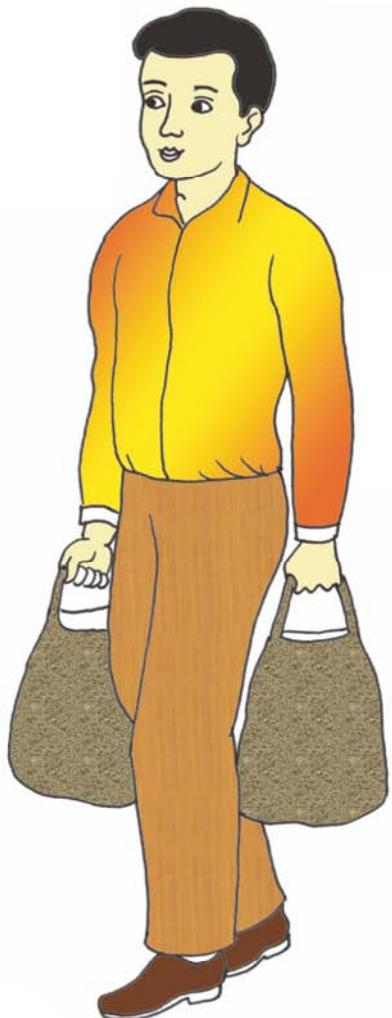
صَبَغَ (يَصْبَغُ)
لَوْنَ (يُلَوِّنُ)

جَرَسَ (يَجْرِسُ)

قرأً (يَقْرَأُ)

ضَغَطَ (يَضْغِطُ)

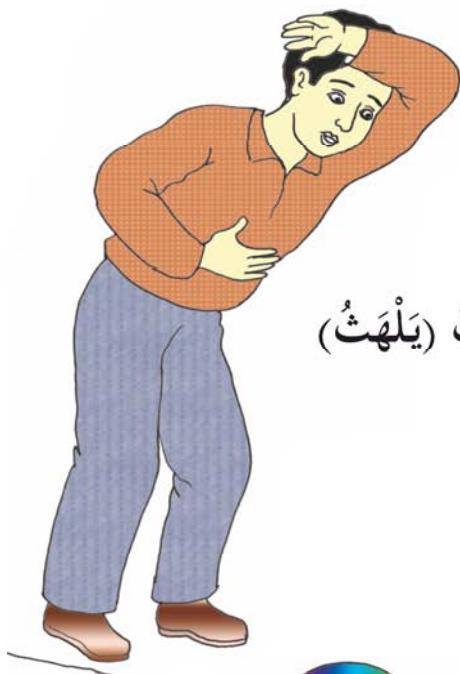
بَكَى (يَبْكِي)

ضَحِكَ (يَضْحِكُ)

حملَ (يَحْمِلُ)

لَعِبَ (يَلْعَبُ)

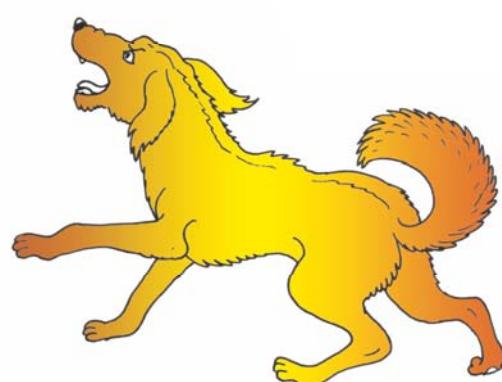
لَهْثٌ (يَلْهُثُ)

عَضًّا (يَعْضُ)

صَاحَ (يَصِيحُ)

نَبَحَ (يَنْبَحُ)

حَسَبَ (يَحْسِبُ)

جَرَّ (يَجْرُ)

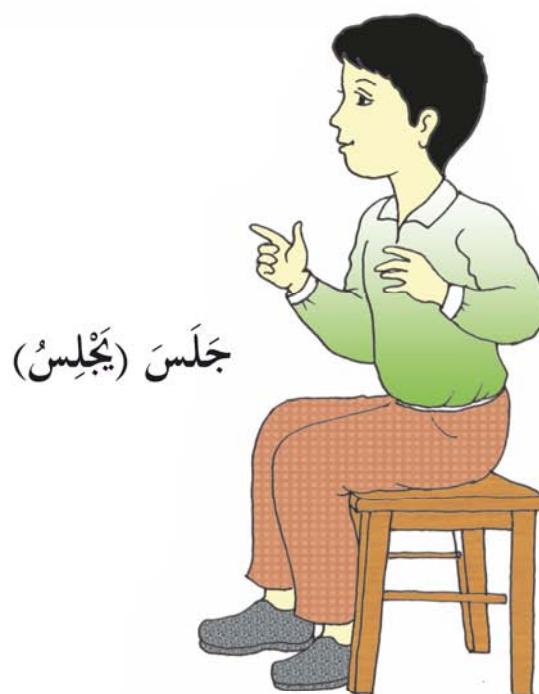

صَوْرَ (يَصْوِرُ)

وَدَعَ (يُوَدِّعُ)

ثَقَبَ (يَثْقُبُ)

جَلَسَ (يَجْلِسُ)

فَكَرَ (يُفَكِّرُ)

عَرَفَ (يَعْرِفُ)

أَكَلَ (يَأْكُلُ)

إِسْتَمَعَ (يَسْتَمِعُ) .. إِلَى